

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

La inclusió i l'autisme en les aules ordinàries en l'educació primària.

Júlia Salord Florit

Grau de Pedagogia

Any acadèmic 2019-2020

Professor: Joan Jordi Muntaner

Assignatura: Treball de Fi de Grau

Índex:

Resum (TEA).....	pàg 3
1. Introducció.....	pàg 4
2. Justificació del treball.....	pàg 5
3. Objectius del treball.....	pàg 6
4. Metodologia.....	pàg 7
5. Fonamentació Teòrica.....	pàg 9
5.1. Trastorn de l'espectre autista (TEA).....	pàg 9
5.1.1. Tractament del trastorn de l'espectre autista.....	pàg 11
5.1.2. Classificació del trastorn de l'espectre autista.....	pàg 12
5.1.3. L'evolució del trastorn de l'espectre autista.....	pàg 13
5.1.4. Característiques del trastorn de l'espectre autista.....	pàg 14
5.1.5. Causes sobre el trastorn de l'espectre autista.....	pàg 16
5.2. Intervencions educatives i socials sobre l'autisme.....	pàg 17
5.2.1. Educació Inclusiva.....	pàg 18
5.2.2. Educació inclusiva dins les aules ordinàries d'educació primària.....	pàg 19
5.3. Estratègies de com tractar l'autisme dins les escoles de primària.....	pàg 20
6. Conclusions.....	pàg 27
7. Referències Bibliogràfiques.....	pàg 29

Resum (TEA):

En aquest treball trobarem una revisió bibliogràfica sobre una sèrie d'aspectes relacionats amb el trastorn de l'espectre autista on podrem tenir més coneixements sobre aquest concepte, també parlarem sobre el tema de l'educació inclusiva que és un factor clau pel treball. Per altra banda també he desenvolupat una recerca de com utilitzen els diferents agents professionals les diferents estratègies, tècniques i intervencions educatives perquè els alumnes amb trastorn de l'espectre autista puguin estar presents, participar i aprendre a l'aula i en el centre ordinari.

Paraules claus: trastorn de l'espectre autista, educació inclusiva, estratègies, intervencions i tècniques utilitzades a les aules ordinàries de primària.

Abstract (TEA):

In this work we will find a bibliographic review on a number of aspects related to autism spectrum disorder where we can have more knowledge about this concept, we will also talk about the topic of inclusive education which is a key factor for work. On the other hand, I have also developed research on how different professional agents use different strategies, techniques and educational interventions so that students with autism spectrum disorder can be present, participate and learn in the classroom and in the regular school.

Keywords: Autism Spectrum Disorder, Inclusive Education, Strategies, Interventions and Techniques Used in Ordinary Primary Classrooms.

1.Introducció:

En aquest treball de Fi de Grau he escollit un tema molt rellevant i molt important dins la nostra societat i sobretot dins l'educació dels nins i nines del nostre país, que és el tema de la inclusió en les escoles de primària en Espanya sobre l'alumnat en trastorns de l'espectre autista. He volgut destacar les persones autistes per veure la gran importància que li donen dins les escoles i com el professorat tracta la inclusió a les aules ordinàries amb aquestes persones i veure com els integren dins elles.

Realitzaré una recerca bibliogràfica sobre la temàtica del Trastorn de l'espectre autista (TEA), així sabre quines són les tècniques, intervencions i estratègies que fan servir els docents per fer la realitat de la inclusió dels alumnes amb TEA dins les aules ordinàries en l'etapa d'educació primària i sobretot observar si ho duen a terme i de quina manera ho realitzen.

En aquest treball trobarem una fonamentació teòrica sobre el concepte d'autisme i els seus trets importants, el tema de la inclusió i les seves peculiaritats, les estratègies, intervencions i tècniques per poder arribar a una escola totalment inclusiva per l'alumnat amb TEA incloent els punts forts i febles que ajudaran al professorat a treballar de manera inclusiva amb aquestes persones dins una aula ordinària.

Sa presentarà una metodologia on s'explica de quina manera s'ha realitzat el treball i com s'ha recopilat tota la informació necessària per dur a terme aquesta investigació. Després es durà a terme unes conclusions en relació amb la bibliografia seleccionada.

2. Justificació del treball:

He volgut seleccionar aquest tema perquè veig que és fonamental i té molta rellevància per tots els docents dins les escoles. Les persones autistes han de tenir sempre ajudes en tots els seus contextos. Cada vegada apareixen més persones diagnosticades d'aquest tipus de trastorn dins la nostra societat i els docents i totes les persones que estan al costat seu han d'estar molt preparades per saber de quina manera han d'intervenir, quines són les estratègies que han utilitzat per fomentar un bon procés inclusiu dins les escoles i durant tota la seva vida pe promoure un aprenentatge significatiu. El nombre de casos sobre l'autisme és relatiu, la confederació de l'autisme en Espanya (2014) sosté que un cas de cada cent naixements. Una altra xifra de l'organització Mundial de la Salut (2019) ens menciona que un de cada 160 nins i nines poden tenir un trastorn de l'espectre autista.

És essencial saber quines seran les pautes per realitzar una bona actuació educativa, ja que, són persones que necessiten atenció constant.

Sobretot l'etapa de l'educació primària és un cicle fonamental pels nins i nines, ja que és on es desenvoluparan com a persones, interaccionaran amb altra gent, la majoria faran amistats i seran per la vida.

A part, he realitzat aquesta temàtica perquè m'agradaria fer feina en un futur amb persones amb una dificultat d'aprenentatge i poder-les ajudar i fer de jo una millor persona i saber que puc aportar alguna cosa capa aquest col·lectiu dins la societat que vivim.

A part, també volia conèixer millor les peculiaritats del concepte de l'autisme i saber de quina manera els agents professionals fomenten la inclusió de les persones amb autisme dins les aules ordinàries en l'etapa de l'educació primària.

3. Objectius del treball:

Objectiu general:

-Fomentar una educació inclusiva dins les escoles d'educació primària amb persones de trastorn de l'espectre autista sense necessitat de què l'alumnat hagi de sortir de les aules ordinàries afavorint una bona relació alumnat-professor.

-Promoure les tres P concretament, la presència, la participació i el progrés per les persones amb TEA.

Objectius específics:

-Realitzar una recerca bibliogràfica corresponent amb la temàtica escollida.

-Sabre quines són les dificultats i necessitats dels professors per treballar en persones de trastorn de l'espectre autista als centres i aules ordinàries.

-Desenvolupar estratègies, tècniques i intervencions inclusives dins les aules ordinàries pel professorat i l'alumnat autista.

-Investigar sobre diferents metodologies inclusives a Espanya per afavorir a l'alumnat amb TEA.

-Tenir coneixement de les bases de l'espectre autista.

4. Metodologia:

Primer de tot, el meu treball de fi de grau es basa en una revisió i d'investigació bibliogràfica, on el seu objectiu és la recerca i recollida d'informació sobre el tema elegit i destinada als meus lectors interessats amb el temari. Els recursos utilitzats per realitzar la recerca i recollida de la informació han sigut sobre revistes acadèmiques, fonts primàries, llibres i articles d'investigació i per cercar aquesta informació s'haurà d'emprar una sèrie de bases de dades que són les següents: Dialnet i Google Scholar. Per fer una bona recerca i recollida del temari primer de tot he començat a cercar paraules claus concretes sobre el tema que estic investigant, com per exemple, autisme, definició del trastorn de l'espectre autista (TEA), l'autisme i la inclusió, estratègies inclusives sobre l'autisme, tractament sobre l'autisme, causes, classificació de l'autisme, CIE-10 i 11, DSM-V, triada de Wing, etc. Quan anava cercant la informació l'anava dividint segons el que més m'he interessava i el que era més recent, descartava als articles, revistes entre d'altres que estaven fets abans de l'any 2010, per així obtenir més informació actualitzada, encara que hi ha alguns documents que són imprescindibles pel treball de fi de grau, com és el document de la UNESCO sobre l'educació inclusiva, ja que és una font primària molt essencial i algunes fonts són importants extreure-les des de l'any que es va publicar per primera vegada, ja que tenen més valor.

Referent a les referències emprades han sigut unes 39 en total, ja que és fonamental en un treball de fi de grau sobretot obtingut una varietat de referències recercades, ja que ajudaran al fet que el treball de camp sigui més coherent i estigui més treballat. Per altra banda, he hagut de rebutjar unes vint referències perquè no eren molt actuals i al que cercava no era el que volia i no estava del tot convençuda que aquella informació era imprescindible pel treball i moltes vegades trobava aspectes que no estaven dins el meu objectiu. La majoria de referències trobades han estat per la base de dades de Google Scholar. En quant, a la base de dades de Dialnet han sigut unes onze referències.

Paraules Claus	autisme, definició del trastorn de l'espectre autista (TEA), l'autisme i la inclusió, estratègies inclusives sobre l'autisme, tècniques o intervencions sobre l'autisme, tractament sobre l'autisme, causes, classificació de l'autisme, CIE-10 i 11, DSM-V, triada de Wing, teoria de la
-----------------------	---

	ment, intervenció de l'autisme, educació inclusiva, mètode ABA i TEACHH, PECS, SAAC, educació inclusiva dins les aules de primària, llei, Leo Kanner i Lorna Wing,
Cercadors	Dialnet, Google i Google Scholar.
Nombre d'articles trobats	60 articles
Nombre d'articles utilitzats	39 articles

Pel que fa, al motiu de la reducció dels articles utilitzats és perquè hi havia molts d'articles que no estaven dins la franja d'anys establerta i millor si els documents cercats són actuals, així obtindrè informació més recent sobre la temàtica.

5. Fonamentació Teòrica:

5.1. Trastorn de l'espectre autista (TEA):

Per començar aquest apartat és important fer una aproximació sobre el concepte del TEA. L'autisme durant els anys ha evolucionat molt i diferents experts amb el tema han fet les seves aportacions.

A continuació, s'explicarà una de les definicions importants sobre l'autisme segons en Belinchón et al. (2010):

El autismo es un trastorno del neurodesarrollo descrito inicialmente por Kanner (1943) y caracterizado por una alteración primaria de la interacción y la comunicación, y por conductas e intereses limitados y repetitivos. Las alteraciones pueden estar asociadas a otros problemas, como discapacidad intelectual o problemas de lenguaje, y tener niveles diferentes de gravedad; por ello, el autismo se considera un espectro de condiciones que varían en un continuo y en el que se identifican algunos fenotipos clínicos (“Trastorno autista”, “Trastorno de Asperger”, “Trastorno Desintegrativo Infantil”, “Síndrome de Rett” y “Trastorno Generalizado del Desarrollo No Especificado” -APA, 2003; OMS, 1992-) (p.1).

Per xerrar del TEA haurem de destacar la famosa triada de Wing, on la seva creadora na Lorna Wing va definir de la següent manera: trastorn de reciprocitat social, trastorn de comunicació verbal i no verbal i absència de competència simbòlica i comportament imaginatiu. Més endavant va incorporar els patrons repetitius de conducta (Alvarado, 2017).

Els autors García-Franco, Alpizar-Lorenzo & Gúzman-Díaz (2019) argumenten que el concepte de l'autisme s'ha va estudiar per primera vegada l'any 1911 pel psiquiatre Eugen Bleuler (1857-1939). Aquest home ens explica que la paraula autisme ve de l'etimologia grega, on "autos" significa "a si mateix" o "per compte pròpia". També ens argumenta que l'autisme està caracteritzat per la vida mental de la persona sobre ell mateix, arribant a un món tancat per la persona on se separa de la gent, en si de l'entorn que viu i açò farà que augmenti les dificultats per comunicar-se i compartir experiències amb les persones que estan al seu voltant. Podem esmentar que molts d'autors ens diuen que no hi ha una definició homogènia i específica sobre l'autisme.

López, Rivas & Toboaba (2009) que defineixen l'autisme com:

trastorn neuropsicològic de curs continu associat, freqüentment, a retard mental, amb un inici anterior als tres anys, que es manifesta amb una alteració qualitativa de la interacció social i de la comunicació així com amb uns patrons comportamentals restringits, repetitius i estereotipats amb diferents nivells de gravetat (p.557).

Segons en (Leo Kanner, 1894-1981, citat a García-Franco, Alpizar-Lorenzo & Gúzman-Díaz, 2019, p.27) és un professional on va distingir l'autisme dels diferents trastorns esquizofrènics i va dir que l'autisme era una alteració innata del contacte afectiu. Avui en dia molta gent ja no parla sobre el concepte autista en si, ara el coneixem com el trastorn de l'espectre autista (TEA) que ho va realitzar l'autora (Lorna Wing, 1928-2014, citat a García-Franco, Alpizar-Lorenzo & Gúzman-Díaz, 2019, p.27) on esmenta perquè li ha posat aquest nom i ens explica el motiu, al qual ens diu que l'autisme és un trastorn de l'espectre autista perquè està inclòs dins molts de nivells de discapacitat, símptomes, habilitats, causes, entre d'altres on les persones que ho sofreixen mantenen aquestes peculiaritats.

L'Organització Mundial de Salut (2019) ens dóna una definició sobre el tema de l'autisme que és el següent: "són un grup d'afeccions caracteritzades per algun grau d'alteració del comportament social, la comunicació i el llenguatge, i per un repertori d'interessos i activitats restringit, estereotipat i repetitiu" (p.1).

Una altra definició sobre el TEA segons la Generalitat de Catalunya (2012) afirma que és característic per un procediment anormal o deficient en la interacció amb les persones i la comunicació, també afecta en el desenvolupament d'activitats i interessos, als quals, només en realitzen la meitat d'ells o els mínims. El TEA pot afectar de manera intel·lectual, en l'ensenyament de l'alumnat, dificultat de comprensió, discapacitats molts greus, etc.

Un altre aspecte important relacionat amb el tema de l'autisme seria el concepte de la teoria de la ment on segons els autors Tirapu-Ustárrroz, Pérez-Sayes, Erekatxo-Bilbao & Pelegrín-Valero van sostenir que aquesta teoria és la "habilidad que tenemos los seres humanos para comprender y predecir la conducta de otras personas, sus conocimientos, sus intenciones y sus creencias" (2007, p. 479, citat a Calderón, et al., 2012, p. 82).

Referent a la teoria de la ment esmentar que es pot aplicar quan els nens i nenes compleixen els quatre anys on són capaços de fer deduccions que són les següents: atribuir que les persones poden pensar i sentir de manera diferent que altra gent (Rodríguez, 2019).

5.1.1. Tractament del trastorn de l'espectre autista:

Referent al tractament sobre el TEA és fonamental la participació d'un equip especialitzat amb aquest tipus de trastorns, a part amb les famílies dels nins i nines i persones que estan al seu entorn personal diàriament. Per promoure un bon tractament la millor manera és tenir consciència de la independència funcional, la qualitat de la vida de les persones amb aquest tipus de trastorn i intentar eliminar les diferents conseqüències que poden perjudicar a l'infant i adolescent per fomentar un bon desenvolupament personal, educatiu i social, la disminució de comportaments disruptius i que hi hagi un augment en la participació dels membres familiars i del professorat a l'hora de dur terme una intervenció. En el tractament personal haurem de tenir en compte una sèrie d'aspectes com són: la monoteràpia perquè no apareguin efectes contraris als fàrmacs, subministrar dosis baixes, estar atents a les causes dels farmacocinètics i farmacodinàmics dels diferents medicaments. Algunes de les medicines sobre el TEA són els antipsicòtics típics com l'haloperidol, tioridazina, clorpromazina i les atípiques risperidones, olanzapina i clozapina, aquests dos últims són els més habituals. Aquests tipus de fàrmacs es duen a terme quan les persones tenen problemes de conducta, mitjançant el bloqueig dels canals dopaminèrgics D2, ja que, així disminuïrem les alteracions dels estímuls anomenats com síndrome neurolèptic, on el comportament de la persona és molt calmada. Un altre tractament seria la secretina on exactament és un polipèptid gastrointestinal i sobretot ajuda molt durant les teràpies d'infusió intravenosa de secretina on s'ha demostrat que hi ha un augment en les habilitats socials, cognitives i de comunicació. També trobem la risperidona que és un antipsicòtic molt segur pel TEA a curt termini (Liseth, 2017).

Altres autores ens mencionen que no existeix un tractament específic pel TEA. Hi ha tractaments que es poden distribuir en dos tipus, els farmacològics i els psicopedagògics. Els farmacològics els podem agrupar en simptomàtics. En concret podem mencionar el fàrmac haloperidol on ajuda a disminuir la impulsivitat i l'agressivitat, però aquest tipus s'ha d'utilitzar de manera preventiva. En canvi, el tractament psicopedagògic és molt fonamental pel TEA. S'ha de realitzar aquest tipus de tractament des d'edats més primerenques així aconseguirem un augment en el resultat i una millora en el

desenvolupament de la persona com més aviat millor, de manera intensiva i de tipus multimodal, és a dir, realitzant teràpies sobre el llenguatge, programes de socialització, estímuls sensorials múltiples, teràpies lúdiques, etc (Oviedo, 2015).

5.1.2. Classificació del trastorn de l'espectre autista:

El TEA el podem classificar segons l'American Psychological Association a la Guia de consulta dels criteris diagnòstics del DSM-V (2014) on cada any es van revisant aquestes classificacions per veure si han de canviar o renovar alguna d'elles. El TEA està inclòs dins els trastorns de desenvolupament neurològic.

Hi ha una classificació realitzada per l'Organització Mundial de la Salut anomenada la classificació de trastorns mentals i del comportament (CIE-10) on poc més tard es va actualitzar aquesta classificació durant diversos anys i en l'actualitat l'última versió és l'anomenada com la (CIE-11) on reemplaça la CIE-10 que va 28 anys que està en vigent i aquesta propera entrarà en vigor el dia 1 de gener del 2022 (Confederación Autismo España, 2018).

En la classificació de CIE-10 segons l'organització panoràmica de la salut (2015) l'autisme està integrat dins el trastorn generalitzat de desenvolupament, on es classifica de la següent manera: autisme infantil, autisme atípic, Síndrome de Rett, un altre trastorn desintegratiu infantil, trastorn hiperactiu associat amb retard mental i moviments estereotipats, síndrome d'Asperger, altres trastorns generalitzats de desenvolupament, trastorn generalitzats del desenvolupament no especificat, altres trastorns del desenvolupament psicològic i trastorn del desenvolupament psicològic, no especificat.

En canvi, en l'actualització de la classificació de CIE-11 segons l'organització mundial de la salut (2019) l'autisme es classifica de la següent manera: trastorn de l'espectre de l'autisme sense tenir un trastorn del desenvolupament intel·lectual amb alguna alteració lleu o sense cap alteració en el llenguatge funcional, trastorn de l'espectre de l'autisme amb un trastorn del desenvolupament intel·lectual lleu o sense cap alteració en el llenguatge funcional, trastorn de l'espectre de l'autisme sense cap trastorn del desenvolupament intel·lectual amb una deficiència funcional del llenguatge, trastorn de l'espectre de l'autisme amb un trastorn del desenvolupament intel·lectual amb una alteració en el llenguatge funcional, trastorn de l'espectre de l'autisme sense cap trastorn del desenvolupament intel·lectual amb una deficiència en el llenguatge funcional, trastorn

de l'espectre de l'autisme amb un trastorn del desenvolupament intel·lectual i amb una absència en el llenguatge funcional, altres trastorns de l'espectre de l'autisme i trastorn de l'espectre de l'autisme sense cap especificació.

Pel que fa, al diagnòstic del TEA se pot començar a identificar a partir dels dos anys de vida, com més aviat es dugui a terme una intervenció millor seran els resultats. Normalment se sol diagnosticar entre els tres i sis anys. Moltes vegades es pot observar diversos símptomes durant el primer any de vida com és el contacte visual i no respondre als diversos estímuls d'altres persones o objectes (Liseth, 2017).

5.1.3. L'evolució del trastorn de l'espectre autista:

Leo Kanner durant l'any 1943 va ser el primer que va definir l'autisme a través d'una classificació del comportament de les persones autistes i va dur a terme unes característiques formades per cinc àrees. Aquestes àrees són les següents: la primera és on les persones autistes tenen una falta de contacte amb altra gent, la segona estar obsessionat per mantenir-ho tot igual, la tercera els hi agrada molt els objectes, la quarta la dificultat de comunicació i per últim obtenen una intel·ligència molt alta. Durant els anys 80 i 90 en Rivière fa realitzar una definició sobre el tema de l'autisme que és el següent: "L'autisme és la distorsió més severa del desenvolupament humà, es realitza un canvi qualitatiu, un desenvolupament més diferent del normal" (Váldez, 2005, p. 14, citat a Benito, 2011, p.2).

En Leo Kanner va anomenar l'autisme com "autisme infantil" i un any després el professor Hans Asperger concretament a Alemanya va canviar el nom per "psicopatia autística"(Álvarez & Camacho-Arroyo, 2010). Per ell aquest trastorn és causat per diferents problemes d'integració social entre els nins i nines, però a diferència de les explicacions del professor Kanner els infants obtenien una bona intel·ligència i bon llenguatge i durant els tres primers anys d'existència de les persones no hi havia cap problema. Els seus fruits no van ser tan imprescindibles fins que la psiquiatra Lorna Wing va publicar un article l'any 1976. Lorna Wing va comparar els escrits de Kanner i Asperger i on després la psicopatia infantil autista es va designar com síndrome d'Asperger. Destacar que l'any 1930 en Melanie Klein va realitzar una descripció sobre un nin de quatre anys anomenat Dick on va mencionar que les diferents causes que patia era clarament un trastorn de l'espectre autista (Dias, 2015).

Tal com observen Barthélémy, Fuentes, Howling & Van der Gaag (2019) ens argumenten que l'autisme anat marcant molts d'episodis durant les darreres dècades de la història. Aquest concepte ha evolucionat moltíssim però encara queda molt per descobrir aspectes relacionats amb ell i fer noves investigacions, ja que sempre van sortint nous aspectes sobre el tema de l'autisme, sempre serà un enigma alguns dels seus trets i per les persones que ho pateixen així si investiga'm més podrem donar més solucions i més oportunitats a la gent amb TEA. Cada persona del trastorn de l'espectre autista necessita una ajuda individualitzada ja sigui acadèmica o personal i cada atenció estarà centrada amb uns aspectes totalment diferents d'altres persones i amb un grau de gravetat distint, ja que cada persona té els seus trets de personalitat, punts febles i forts, característiques, etc. La millor manera de treballar amb les persones és centrar-se amb les coses que saben fer, els seus interessos, habilitats i capacitats de cada un d'ells/es, així desenvoluparem el màxim les seves competències.

5.1. 4. Característiques del trastorn de l'espectre autista:

Les persones amb TEA han de tenir en compte les seves necessitats, és a dir, conèixer com satisfer-les, ja que cada persona és un món i no tots som iguals, cada un té les seves peculiaritats segons el context en què viu i la manera de ser. Concretament les persones autistes han de viure en un entorn que estigui molt tot ben estructurat sense que hi hagi distorsions que afectin el seu comportament, procurar que sigui un entorn tranquil sense molts d'estímuls, l'ús de pautes senzilles i concretes, participació en activitats i intentar no sobrepasar-se amb demanar ajudes innecessàries. Pel que fa, al context educatiu els agents han de saber com ajudar a les persones autistes amb l'ajuda de professionals en el tema i amb la cooperació de les famílies. En el cas de les persones autistes que obtenen un nivell intel·lectual alt necessiten que hi hagi un compromís participatiu dins les escoles, ja que així facilitaran que es puguin relacionar molt més amb altres persones i amb relació als infants els docents han de promoure que hi hagi una inclusió segons els llaços que es formin entre professor i alumnat (Rivière, 2003, citat a Heredia & Duran, 2013).

Les característiques sobre el TEA segons el concepte de triada de Wing estan basats un deteriorament qualitatiu en la comunicació verbal i no verbal, el contacte visual, els gestos i les expressions de la cara són limitades, poca interacció social amb les persones, les conductes que realitzen són repetitives, el joc és repetitiu, s'obsessionen amb diferents

objectes, comportaments rutinaris, els gustos poden ser peculiars, etc (Alcatund & Alonso, 2015).

Associació Americana de Psiquiatria, guia de consulta dels criteris diagnòstics del DSM-V (2014) podem trobar diferents classificacions de trastorns i entre elles trobem el trastorn de l'espectre autista que ens explica les seves característiques següents: on aquest trastorn és significatiu per les seves deficiències en la comunicació i interacció social. Realitzen patrons repetitius i restrictius de comportament, interessos i activitats, com dur a terme rutines, fer moviments, utilització d'objectes, parla estereotipada o repetitiva. Hiper- Hiporeactivitat en els diferents estímuls sensorials. Dificultats en l'àmbit educatiu, social i laboral.

Pel que fa, al tema de l'autisme es pot desenvolupar de diferents formes segons cada persona. Les persones poden adquirir diverses característiques però no tota la gent tindran les mateixes, hi haurà que pot presentar característiques iguals i d'altres no depèn de cada persona. Als trastorns que estan relacionats amb l'autisme són els següents: el síndrome d'Asperger i el de Rett i altres trastorns generals del desenvolupament, on les persones poden presentar algun símptoma d'aquests tipus de trastorns (Rivière, 2003, citat a Heredia & Duran, 2013).

Referent a les bases biològiques del TEA podem sostenir que el desenvolupament de l'estructura del cervell i les funcions neuronals és fonamental per l'explicació de les deficiències especialment en aquests tipus de trastorn, ja que el trastorn neurodesenvolupament està relacionat amb anomalies de les modificacions en el procés embrionari del cervell i fa que hi hagi una aparició de desviacions funcionals durant els primers anys de vida, com per exemple deficiències en el comportament, discapacitats intel·lectuals, retard mental, psicomotor, etc. També parlem de les bases estructurals on fa referència en el desenvolupament neurològic durant les etapes de la adolescència i persona adulta on el cervell va fent el seu procés de maduresa. Pel que fa, al TEA reflectit com un aspecte neurobiològic podem dir que hi ha un canvi funcional de la escorça cerebral on hi ha la presència de deficiències estructurals de neurones i també en la funció sinàptica. Aquestes modificacions afecten principalment a l'escorça prefrontal i els elements que la uneixen, on podem esmentar la part encefàlica que afecta el comportament social. Una altra seria les bases genètiques on aquest trastorn està afectat molt genèticament, on hi ha molts de gens que obtenen una càrrega patogènica poca i diversa i pot produir-se diverses mutacions espontànies, que seria una combinació d'alteracions

genètiques de novo. Les principals deficiències genètiques relacionades amb el TEA afecten gens que regulen proteïnes de la sinapsi. A part, mencionar l'heterogeneïtat genètica on apareixen 150 gens de diversos cromosomes Poligènic de manera hereditaria, on hi ha alteracions estranyes amb molt poca abundància de gens (Martínez-Morga, et al., 2019).

Les persones amb TEA són gent que està de manera física a un lloc i a un temps determinat però està distret amb els seus pensaments i les seves coses, és a dir, la persona no està pendent del que l'envolta al seu entorn sinó que està amb les seves idees dins el cap i fa que arribin a sentir-se malament per no relacionar-se com voldrien amb les altres persones que té al seu voltant. També parla que els autistes tenen problemes a l'hora de comunicar-se, amb el llenguatge en general, els comportaments humans, la interacció social i la poca flexibilitat mental (Rivière, 2003, citat a Heredia & Duran, 2013).

5.1.5. Causes sobre el trastorn de l'espectre autista:

Les diferents causes sobre el TEA és per la informació genètica dels pares biològics. Durant l'embaràs pot aparèixer un factor físic o biològic que provoqui un mal desenvolupament en el fetus i també una alteració en el desenvolupament del cervell (Alcatund, & Alonso, 2015).

Respecte a altres causes del TEA serien durant els primers mesos de naixement, quan al cap de sis mesos no mostren expressions, no responen a sorolls, expressions facials i rialles al cap de nou mesos, als dotze no realitza balboteig i tampoc respon als diferents gestos de les persones que té al seu entorn. Al cap de 16 mesos no pronuncia paraules senzilles i tampoc frases curtes al cap de dos anys. Hi ha dificultats en el llenguatge expressiu i comprensiu on produeix una deficiència en la comunicació social i no poder realitzar activitats contínuament al llarg de la seva vida i pot afectar a la seva conducta (Bonilla & Chaskel, 2016).

Segons l'Organització Mundial de Salut (2019) ens indica que hi ha molts de factors entre els quals sa destaquen els genètics i ambientals a on les persones possiblement poden sofrir un TEA.

Les diferents causes existents del TEA segons l'autor (Baron-Cohen, 2008 citat a Heredia & Duran, 2013) argumenta que les causes són procedents d'elements biològics. S'han dut

a terme experiments on remarca que l'autisme pot ser degut per causes hereditàries, és a dir, pels gens. Pel que fa, al tema dels gens no sa sap en certesa quina és la quantitat de gens ha de tenir una persona per adquirir un trastorn de l'espectre autista.

Hi ha hagut moltes investigacions que demostren que les causes no provenen només de factors neurològics sinó que hi ha l'aparició d'elements genètics, metabòlics i toxicològics (Vásquez Ramirez, 2013, citat a Rodríguez, 2019). També parlar que no hi ha una causa només una que provoqui el TEA sinó que són múltiples causes que fan que aparegui aquest tipus de trastorn. Tenir en compte que les causes d'aquest trastorn no són degudes a les emocions i tampoc dels vincles afectius de la mare cap a un fill (Taylor, Smiley, & Richards, 2009, citat a Rodríguez, 2019).

5.2. Intervencions educatives i socials sobre l'autisme:

És important intervenir i detectar-ho com més aviat millor amb les persones autistes i que els seus progenitors els ajudin en tot moment i estar constantment atents a les reaccions dels nins i nines. Els centres de desenvolupament infantil i atenció precoç realitzen un treball molt important com és el de diagnosticar i atendre a les persones amb deficiències i trastorns del desenvolupament. Dins les escoles hem de formar als docents amb matèries relacionades amb l'autisme, rebre diferents recursos i tenir en compte els processos mentals del desenvolupament de l'alumnat amb TEA i també s'han format serveis específics de zona (Castilla, 2010).

Hi ha moltes intervencions per realitzar una inclusió educativa correcta dins les escoles, primer de tot, haurem de tenir en compte l'alumnat amb tot moment i adaptar-se ell/a i al seu entorn social i personal per desenvolupar al seu potencial. Les intervencions que realitzem amb les persones amb TEA han de perdurar amb el temps per afrontar-se al seu entorn. A part, per promoure millor les intervencions amb l'alumnat haurem de tenir contacte constantment amb les famílies, formar i informar els diferents professionals que treballen, amb l'estudiant per poder-los ajudar millor. Per dur a terme una bona intervenció hauríem de fer el següent: (Barthélémy, Fuentes, Howling i Van der Gaag, 2019):

- Adaptar el currículum educatiu.
- Normalitzar la situació al més normal possible.

-Adaptar l'entorn per fomentar les seves possibilitats educatives, ja que no hi ha un model dedicat per aquest alumnat.

-Formació sobre la temàtica de l'autisme pels docents.

-Realitzar un pla d'estudis per promoure la comunicació, interacció social i adquisició de les habilitats funcionals i pràctiques.

-El procés d'aprenentatge-ensenyament dirigit a l'alumnat associar-lo a suports visuals i tecnològics.

-Tenir en compte la teràpia d'integració sensorial, però amb els canvis ambientals dins les aules poden afectar de manera negativa.

Però podem dir que hi ha una integració dins les escoles per poder fomentar la inclusió on donen eines, formacions, ajudes aquestes persones (Barthélémy, Fuentes, Howling i Van der Gaag, 2019).

Una altra intervenció que pot ajudar a les persones amb TEA és dels autors (Villanueva-Bonilla et al., 2018) que va plasmar una metodologia on les persones amb TEA poden desenvolupar destreses emocionals neuro-cognitives i socials a través de jocs de rols socials.

5.2.1. Educació Inclusiva:

La definició d'inclusió segons la UNESCO (2005, p.12) explica que la inclusió és: "un enfocament dinàmic de resposta positiva a la diversitat dels alumnes i de veure les diferències individuals no com a problemes, sinó com a oportunitats per enriquir l'aprenentatge".

Una altra definició sobre la UNESCO (2005, p.13) és la següent:

"La inclusió és vista com un procés d'abordar i respondre a la diversitat de necessitats de tots aprenents a través d'una major participació en l'aprenentatge, les cultures i les comunitats, i reduint l'exclusió dins i des de l'educació. Implica canvis i modificacions en el contingut, enfocaments, estructures i estratègies, amb una visió comuna que cobreix a tots els nens del rang d'edat apropiat i una ambconvicció que és responsabilitat de sistema regular educar a tots els nens".

Segons Echeita & Ainscow (2011) defineixen la inclusió com un procés, és a dir, ha de ser vista com la recerca contínua per poder cercar la millor manera atendre a la diversitat de l'alumnat. També la inclusió cerca la presència, la participació i l'èxit de tots els alumnes. El concepte de presència fa referència al fet que els alumnes estan presents en tot moment, la participació seria on els alumnes participen constantment dins les aules i l'èxit es refereix en els resultats d'aprenentatge amb relació al currículum. La inclusió es refereix a l'eliminació de les barreres i gràcies a ella dóna importància a les persones que estan en exclusió social, fracàs escolar, etc.

La Llei Orgànica 8/2013 de dia 9 de desembre, per la millora de la qualitat educativa garanteix la igualtat d'oportunitats per tots els estudiants, així podran realitzar un bon desenvolupament personal a través de l'educació. La inclusió, la igualtat dels drets i oportunitats fomentaran que no hi hagi exclusions i tampoc discriminacions. En el preàmbul de la Llei Orgànica 8/2013 de dia 9 de desembre ens menciona que "tots els estudiants tenen talent, però la naturalesa d'aquest talent difereix entre ells. En conseqüència, el sistema educatiu ha de disposar dels mecanismes necessaris per reconèixer-lo i potenciar-lo" (p.2).

5.2.2. Educació inclusiva dins les aules ordinàries d'educació primària:

A les aules ordinàries és important tenir present una sèrie d'aspectes com són els següents segons Jurado de los Santos & Bernal (2011):

- Sempre presència de l'alumnat i enforçar-se amb les seves capacitats i no amb els seus errors i la seva discapacitat.
- Ofertir recursos materials pel desenvolupament de la persona.
- Fomentar als aprenentatges significatius per poder-ho aplicar en diferents àmbits.
- Promoure el desenvolupament de l'autoconcepte, metodologies noves per afavorir el procés d'E-A per la millora de la cohesió dins les aules.
- Mantenir els mateixos objectius amb les famílies i l'escola i canals de comunicació entre ells.
- Sempre ha d'existir una integració dins les aules.

-Una bona estructuració ambiental i temporal per promoure un entorn educatiu adequat per si apareixen problemes.

També un altre aspecte important seria el projecte d'estructuració ambiental en l'aula amb alumnat amb TEA on el seu objectiu és intentar anticipar el que anirà a passar. S'ha d'utilitzar els suports visuals dins les aules i fora d'ella per així l'alumnat sabrà on ha d'anar i podrà estar senyalitzat les diferents parts d'una escola i així promourem l'autonomia de l'alumnat (Gallego, 2012)

Altres intervencions que s'han de realitzar dins les aules ordinàries serien dur a terme agrupaments per promoure una comunicació entre els alumnes, realitzar materials motivadors i adequats per cada persona i crear com un espai on no hi hagi renous per concertar-se amb els treballs a l'aula (Gallego, 2012).

Segons l'autor Comin (2011) sosté que hi ha moltes escoles que no estan capacitades per realitzar una inclusió per les persones amb TEA pels diferents problemes que poden aparèixer com la gran quantitat de gent que pot estar dintre d'una aula ordinària, és a dir, on les ràtios són molt grans pot ser una conseqüència pel bon desenvolupament de l'infant i un altre aspecte seria la precarietat de recursos necessaris que afectarà directament a l'ensenyament de l'alumnat i que els docents no estiguin formats amb la matèria provocarà un mal desenvolupament de la inclusió dins les aules ordinàries.

5.3.Estratègies de com tractar l'autisme dins les escoles de primària:

Pels docents dur a terme una sèrie d'estratègies inclusives dins les escoles és una gran càrrega de treball tant personal com acadèmica, que facilitarà el procés d'aprenentatge, eliminació de les conductes disruptives, millorar les funcions comunicatives i les relacions socials. Esmentar que existeix moltes estratègies i mètodes que són emprades dins les escoles i moltes d'elles només són aplicades a persones amb trastorn de l'espectre autista envers aplicar-ho a tot el grup. Podem destacar que la comunitat autònoma de Catalunya en diferents col·legis utilitzen el servei de suport intensiu per l'escolarització inclusiva, abreviat s'anomena (SIEI) on es realitza dins les aules o fora d'elles. Algunes de les estratègies que poden ajudar a les persones amb trastorn de l'espectre autista podrien ser les següents: on el docent ensenyi els coneixements de manera lineal i contínua, explicant els conceptes i a la vegada posant exemples perquè s'entengui millor

la matèria, el procés tingui unes pautes on es vegi clarament el punt de partida i al final, per així l'alumnat no es perdrà pel camí, ha d'ensenyar les matèries de manera senzilla i fàcil tenint en compte els ritmes d'aprenentatges de l'alumnat. Donar importància al sistema de comunicació (Fortuny & Sanahuja, 2020).

Segons Domingo & Palomares (2013) sostenen que en les escoles utilitzen diferents estratègies que ajudaran als agents educatius aplegar tota la informació relacionada amb l'alumnat i l'escola, on després la plasmaran a un document anomenat adaptacions curriculars individuals de cada persona segons les seves necessitats i característiques. Amb aquest document serà més fàcil ajudar a les persones i concretar al que necessiten cada un d'ells pel seu procés d'ensenyament-aprenentatge.

Estratègies inclusives que podem trobar per poder tractar l'autisme dins les escoles de primària podem mencionar als següents segons (Gallego, 2012):

- Tenir en compte les conductes problemàtiques per saber reaccionar i evitar-ho.
- Donar importància a les necessitats emocionals i personals de cada persona i conèixer els estímuls sensorials que poden afectar el seu desenvolupament integral.
- Comprensió i capacitació de les activitats per part de l'estudiant on aquestes estaran adequades al nivell de competència de cada alumnat.

Un altre factor clau seria l'anticipació, és important que les persones amb TEA hi han de saber quin serà el seu nou horari, quina serà la seva rutina a l'escola, quines activitats farà, quins seran els professors per adaptar-se millor al context i serà important utilitzar indicadors visuals individuals per cada persona i adaptables en el seu nivell d'aprenentatge (Xavig, 2019).

Una de les estratègies importants per realitzar dins les aules ordinàries amb les persones amb TEA seria l'aprenentatge cooperatiu, ja que és una eina on fomentarà el treball en tot l'alumnat, incloent-hi a tothom i entre ells s'ajudaran constantment. A part, serà una gran ajuda per les persones amb TEA on aquest aprenentatge intentarà superar les diverses dificultats que presenten (García-Cuevas & Hernández, 2016, p. 20).

Referent a altres estratègies que podem realitzar amb les persones amb TEA seria l'aprenentatge sense error, intentar no aplicar els errors durant les activitats que realitza l'alumnat dins les aules. Les activitats han de fomentar l'èxit personal de cada un d'ells i és imprescindible que els professors sàpiguen que han entès les explicacions de les

activitats per ells poder-ho desenvolupar de la millor manera. També és molt important que es dugui a terme una bona coordinació i col·laboració entre la comunitat educativa per conèixer millor aquest perfil de persones i poder donar una resposta correcta (Tortosa, 2004, citat a Morales, 2017, p. 21).

Podem destacar que hi ha dos models que els professors utilitzen per aquest perfil que seria el mètode ABA i el programa TEACCH. Pel que fa, al mètode ABA ajudarà a l'alumnat a promoure noves habilitats, poder controlar els seus comportaments, neutralitzar les conductes problemàtiques, etc. En canvi, el programa TEACCH, aportarà aprenentatges basats en entorns reals per la vida quotidiana d'aquestes persones per fomentar la seva autonomia i organitzar el seu entorn. Amb aquest programa les persones amb TEA obtindran una millora de les seves habilitats socials i comunicació, ja que, es basa amb dur a terme un aprenentatge organitzat amb estratègies visuals, paraules, signes i gestos (Morales, 2017, p. 21).

Referent a altres models podem veure que hi ha un model per comunicar-se d'una manera funcional utilitzant un sistema de comunicació amb intercanvi d'imatges (PECS) on el seu objectiu és la comunicació i interacció social entre iguals. Poder augmentar el llenguatge oral de cada alumnat, que siguin més autònoms, millorar la concentració amb les tasques acadèmiques, entre d'altres (Beltrán, 2018).

Manifest que una de les múltiples estratègies per l'alumnat amb TEA són els "SAAC", ja que, ajudaran amb els problemes de comunicació i llenguatge de cada persona, obtindran més formes d'expressió per poder parlar i comunicar-se amb les persones (Echeguia, 2016).

Altres estratègies inclusives imprescindibles per l'alumnat amb TEA podria ser la ubicació de l'aula (Ayala, 2016):

-Els nins i nines han d'estar al més a prop de la taula del docent però tampoc exclou-los del grup de classe per veure el que fan i estar atents a les seves indicacions.

-Allunyar-se dels estímuls que no afavoreixen el seu procés d'E-A.
Un altre aspecte important són les instruccions i la temporalització:

-Els docents sempre que realitzin una explicació sobre algun concepte dins les aules, hauran de mantenir un contacte visual amb l'alumnat, formular-la una sola vegada i

demanar a l'alumnat que l'expliqui per veure si l'han entesa correctament. Dur a terme constantment una supervisió de manera positiva i no negativa per part del docent per veure els problemes que apareixen i donar solucions a l'estudiant.

- El temps que dediquem a un treball, prova, tasques acadèmiques les persones amb trastorn de l'espectre autista obtindran més temps per acabar-les.

Referent als recursos addicionals podem esmentar els següents:

-Donar suport amb materials a l'alumnat diferents que els altres per realitzar els seus treballs.

-Poder canviar d'activitat si la persona ho requereix. Adquisició d'altres alternatives.

-Les persones amb trastorn de l'espectre autista s'han de sentir importants dins les escoles i els hi hem d'assignar rols perquè se sentin acollidors.

A la següent taula es presenta diferents estratègies per la intervenció psicoeducativa de les persones amb trastorn de l'espectre autista (Castilla, 2010):

Taula 1: Estratègies per la intervenció psicoeducativa de les persones amb trastorn de l'espectre autista.

Coneixement i comprensió de l'alumnat	Nivells de desenvolupament i trastorns en diverses capacitats. Relacions i emocions. Empatia. Observació del seu comportament constantment per detectar contingències.
Actituds del docent	Dur a terme un vincle positiu, afectiu, comunicar-se amb l'alumnat. Fomentar la participació de l'estudiant. Ajudar amb l'organització de les tasques. Expressar emocions, fets, sentiments, etc. Acordar uns límits amb unes normes permanents i senzilles.

Sensacions i emocions de la persona adulta	Important l'escolta i la tolerància.
Capacitats i competències bàsiques a tenir en compte	Afectiva i autonomia personal Relacions socials Comunicació i llenguatge Creativitat Organització del pensament i ensenyament
Propostes d'activitats	Importància del desenvolupament proper Tenir en compte l'interès de l'alumnat Incorporar experiències Aprentatges funcionals Observar i reconèixer les emocions entre iguals Entendre situacions social diferents, metàfores, etc. Activitats de multinivell Treball col·laboratiu amb altres alumnes Activitats tecnològiques per fomentar la motivació, interacció social, etc. Models comunicatius en diverses situacions
Procés de les activitats	Explicació de les activitats de manera visual i oral Les explicacions han de ser clares, concretes i ordenades Anticipar-se als canvis, problemes, etc Respectar el ritme d'aprenentatge de cada alumnat Valorar de manera positiva i no negativa de les accions produïes per l'alumnat Ajudar a relacionar causa-efecte i afrontar el problema i tolerar l'error

	Dur a terme indicacions per fer les activitats
Organització de la temporalització i l'entorn	<p>Un entorn delimitat, estructurat per les seves capacitats.</p> <p>Que hi hagi la quantitat mínima d'estímuls sensorials per no afectar el seu desenvolupament</p> <p>Obtenir espais col·lectius, individuals i de relaxació</p> <p>Atenció constant</p> <p>Un entorn el més inclusiu possible</p> <p>Tenir en compte el temps de pati i menjador</p>
Relació amb les famílies	<p>Col·laborar i comunicar-se amb ells</p> <p>Ajudar-los sempre</p> <p>Explicacions per entendre millor la situació i les pautes que han de seguir</p> <p>Participació dins la comunitat educativa</p>
Treball compartit amb els professionals	Treballar amb altres professionals per dur una millor intervenció, aquests serien logopedes, psicòlegs, psicomotricista, etc.
Avaluació	Fer avaluacions contínues i formatives, que tot l'equip docent ha de participar, donar més importància al procés evolutiu de la persona de l'abast dels aprenentatges específics.

Nota: Estratègies per la intervenció psicoeducativa de les persones amb trastorn de l'espectre autista. Extret de "L'alumnat amb trastorns de l'espectre autista: Un repte per a la inclusió educativa", de Castilla, 2010, p.17.

És important tenir present les tecnologies dins les aules ordinàries, ja que és un element que proporcionarà ajudes i millores a l'hora de realitzar activitats amb les persones

amb TEA. Farà que el procés d'ensenyament-aprenentatge sigui més atractiu i més dinàmic, també reactivarà els diferents estímuls multisensorials. Avui en dia, les tecnologies estan capacitades per adaptar-se en qualsevol moment i la persona que ho vagi a utilitzar. Amb les tecnologies podem aprendre de manera autònoma, no necessitem a cap persona que ens ajudi, així fomentarem l'autonomia i l'autoestima de la persona (Tortosa, 2004, citat per Lozano, et al., 2013).

6.Conclusions:

Com a conclusions dir que aquest treball m'ha servit molt per aprendre com a persona i créixer personalment perquè ha sigut una gran oportunitat poder-ho realitzar sobretot fer-ho d'un dels temes que m'apassionen bastant i tinc molt present, ja que per jo és molt important el tema de l'autisme i amb aquesta recerca bibliogràfica he pogut aprofunditzar més sobre els coneixements i investigar tots els aspectes relacionats sobre el tema. Abans de dur a terme aquest treball de fi grau alguns conceptes sobre l'autisme sí que tenia al cap i per les revistes i llibres que em llegia per jo mateixa perquè m'agrada estar al dia d'aquest tema i algun dia m'agradaria treballar amb persones autistes i poder-les ajudar amb tot el que pugui i més.

Alguns dels aspectes que m'han cridat l'atenció sobre el tema de l'autisme és la seva evolució on hi ha hagut una gran diversitat d'aportacions de diferents autors i on al llarg dels anys i actualment està treballant constantment, ja que així les persones són més conscients del tema de l'autisme i molts de professionals estan formant per poder ajudar millor aquest col·lectiu i per poder avançar amb les noves investigacions que van apareixent.

No hi ha una definició exacta pel tema de l'autisme sinó que existeix una gran varietat d'elles. En la classificació mencionar en el CIE-10 i 11 i la del DSM-V on s'ha pogut observar que hi ha diversos tipus d'autisme, no només es concreta amb un, el tema de les causes també m'ha paraescut interessant, ja que alguns autors ens diuen que pot començar a partir de què la dona està embarassada on el fetus pot patir diferents alteracions, durant els primers mesos on l'infant no presenti expressions facials i emocionals i també pot ser per diferents factors genètics i ambientals. Pel que fa, al tractament alguns autors expliquen que no hi ha un específic però es poden utilitzar dos tractaments els farmacològics i els psicopedagògics. És important dur a terme el tractament com més aviat millor perquè així podrem atendre millor a l'infant i a les seves necessitats. A part he pogut concretar quines són les maneres que els professionals dins els centres ordinariis treballen amb els nins i nines de tres a sis anys a les aules ordinàries per veure si estan totalment enfocats amb ells i com poden resoldre els seus problemes de la manera més inclusiva possible, però he vist que no hi ha una que sigui la millor sinó que existeixen diverses estratègies, tècniques i intervencions treballades dins les aules ordinàries de l'etapa d'educació primària i algunes persones els hi pot anar bé unes que unes altres. Hi ha alguns mètodes com és el cas del mètode TEACCH o ABA que són els

dos més utilitzats i són els més eficients pel trastorn de l'espectre autista, també mencionar que és important la intervenció de les famílies i mai deixar-les a part, sempre han d'estar presents en el desenvolupament de l'infant i poder participar en tot moment. Les persones autistes tenen diferents característiques entre elles, no totes tenen les mateixes i per aquest motiu les persones que treballaven amb elles han d'ajustar-se a les seves necessitats i peculiaritats per promoure millor un bon desenvolupament tant personal com acadèmic.

Finalment, dir que ha sigut molt gratificant realitzar aquest treball de fi de grau sobre el tema de la inclusió i l'autisme en les aules ordinàries en l'educació primària, on he pogut experimentar amb les meves pròpies mans totes les fonts d'informació que he anat cercant i investigant i tots els coneixements que he après al llarg d'aquesta investigació.

7.Referències Bibliogràfiques:

Alcantud, F; & Alonso, Y. (2015). *Necesidades Educativas Especiales: Una mirada diferente*.Cordoba. Recuperat de:

file:///C:/Users/Usuario/Downloads/TrastornosdelEspectroAutista_LibroFEDUNE.pdf

Álvarez, I; & Camacho-Arroyo, I. (2010). Bases genéticas del autismo. *Acta Pediátrica de México*, 31, (1), 22-28. Recuperat de:

file:///C:/Users/Usuario/Downloads/Bases_geneticas_del_autismo.pdf

American Psychiatric Association. (2014).*Guia de consulta de los criterios diagnósticos del DSM-5*. Arlington,VA. Recuperat de: https://dsm.psychiatryonline.org/pb-assets/dsm/update/Spanish_DSM5Update2016.pdf

Ayala, O. (2016). *Adecuando el aula para alumnos con autismo y TDAH*. Recuperat de: <https://autismodiario.com/2016/12/19/recomendaciones-para-las-aulas-de-alumnos-con-autismo-tdah/>

Barthélémy, C; Fuentes, J; Howlin, P; & van der Gaag, R. (2019). Personas con Trastorno del Espectro Autista. Identificación, comprensión, intervención. *Autism Europe*. Recuperat de: https://www.autismeurope.org/wp-content/uploads/2019/11/People-with-Autism-Spectrum-Disorder.-Identification-Understanding-Intervention_Spanish-version.pdf

Belinchón, M; Boada, L; García de Andrés, E; Fuentes, J; & Posada de la Paz, M.(2010). Evolución de los estudios sobre autismo en España: publicaciones y redes de coautoría entre 1974 y 2007. *Psicothema*, 22, (2), 242-249.Recuperat de: <http://www.psicothema.com/pdf/3722.pdf>

Beltrán,L. (2018). Aplicación del sistema de comunicación por intercambio de imágenes para desarrollar la interacción comunicativa funcional. *Ciencia & Futuro*, 8, (1),74-85. Recuperat de:http://revista.ismm.edu.cu/index.php/revista_estudiantil/article/view/1521

Benito, M.(2011). El autismo de Leo Kanner. *Innovación y Experiencias Educativas*, (38), 1-8. Recuperat de: https://archivos.csif.es/archivos/andalucia/ensenanza/revistas/csicsif/revista/pdf/Numero_38/MONICA_BENITO_2.pdf

Bonilla,M; & Chaskel, R. (2016). Trastorno del espectro autista. *CCAP*, 15, (1), 19-29. Recuperat de: <https://scp.com.co/wp-content/uploads/2016/04/2.-Trastorno-espectro.pdf>

Calderón, L; Congote, C; Richard, S; Sierra, S; & Vélez, C. (2012). Aportes desde la teoría de la mente y de la función ejecutiva a la comprensión de los trastornos del espectro autista. *Revista CES Psicología*, 5, (1),77-90. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=423539529008>

Castilla, M. (2010). L'alumnat amb transtorns de l'espectre autista: Un repte per a la inclusió educativa. *Àmbits de Psicopedagogia*, (30),15-21. Recuperat de: [file:///C:/Users/Usuario/Downloads/1565-Text%20de%20'article-3641-1-10-20200211%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Usuario/Downloads/1565-Text%20de%20'article-3641-1-10-20200211%20(1).pdf)

Comin, D. (2011). *Un mal modelo de integración escolar es perjudicial para el niño con autismo*. Recuperat de: <http://autismodiario.org/2011/12/27/un-mal-modelo-deintegracion-escolar-es-perjudicial-para-el-nino-con-autismo/>

Confederación Autismo España. (2014). *Transtorno del Espectro Autista*. Recuperat de: <http://www.autismo.org.es/sobre-los-TEA/trastorno-del-especto-del-autismo>

Confederación Autismo España. (2018). *La OMS actualiza los criterios de diagnóstico del TEA*. Recuperat de: <http://www.autismo.org.es/actualidad/articulo/la-oms-actualiza-los-criterios-de-diagnostico-del-tea>

Dias, S. (2015). Asperger e sua síndrome em 1944 e na atualidade. *Revista Latinoamericana de Psicopatología fundamental*, 18, (2), 307-313. Doi: <http://dx.doi.org/10.1590/1415-4714.2015v18n2p307.9>

Domingo, B; & Palomares, A. (2013). La necesidad de nuevas estrategias metodológicas en la educación inclusiva del alumnado autista. *ENSAYOS. Revista de la Facultad de Educación de Albacete*, (28), 15-23. Recuperat de: <http://riberdis.cedd.net/bitstream/handle/11181/4208/Lanecesidadnuevasestrategiasm etodologicas.pdf?sequence=1&rd=0031990424617357>

Echeita, G; & Ainscow, M. (2011). La educación inclusiva como derecho. Marco de referencia y pautas de acción para el desarrollo de una revolución pendiente. *Tejuelo. Didáctica de la Lengua y la Literatura. Educación*, (12), 26-46. Recuperat de: https://repositorio.uam.es/bitstream/handle/10486/661330/educacion_echeita_TEJUELO_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Echeguia, J. (2016). Sistemas alternativos y aumentativos de comunicación para el tratamiento de niños con trastorno del espectro autista. *Diálogos Pedagógicos*, 14, (28), 104-126. Recuperat de:

<http://revistas.bibdigital.uccor.edu.ar/index.php/dialogos/article/view/1143/pdf>

Fortuny, R; & Sanahuja, J. (2020). Comparativa de las estrategias metodológicas utilizadas en dos escuelas inclusivas con alumnado con Trastorno del Espectro Autista (TEA). *Revista Educación*, 44, (1), 1-16. Doi: DOI: <https://doi.org/10.15517/revedu.v44i1.36889>.

Gallego, M^a. (2012). Guía para la integración del alumnado con TEA en Educación Primaria. *Instituto Universitario de Integración en la Comunidad-INICO. Universidad de Salamanca*. Recuperat de:

https://www.academia.edu/16397964/Gu%C3%ADa_para_la_integracion_del_alumnado_con_TEA_en_Educaci%C3%B3n_primaria

García-Cuevas, A; & Hernández, E. (2016). El aprendizaje cooperativo como estrategia para la inclusión del alumnado con tea/as en el aula ordinaria. *Revista nacional e internacional de educación inclusiva*, 9, (2), 18-34. Recuperat de: <https://www.revistaeducacioninclusiva.es/index.php/REI/article/view/289>

García-Franco, A; Alpizar-Lorenzo,O; & Guzmán-Díaz, G. (2019). Autismo: Revisión Conceptual. *Boletín Científico de la Escuela Superior de Atotonilco de Tula*, (11), 26-31. Doi: <https://doi.org/10.29057/esat.v6i11.3693>

Generalitat de Catalunya. (2012). *Pla d'atenció integral a les persones amb trastorn de l'espectre autista (TEA)*. Barcelona: Direcció General de Regulació, Planificació i Recursos Sanitaris. Departament de Salut. Recuperat de: <https://www.autisme.com/autisme/documents/PlaAtencioTEA.pdf>

Heredia, J; & Duran,D. (2013). Aprendizaje cooperativo en educación física para la inclusión de alumnado con rasgos autistas. *Revista nacional e internacional de educación inclusiva*, 6, (3), 25-40. Recuperat de: <https://revistaeducacioninclusiva.es/index.php/REI/article/view/143/137>

Jurado de los Santos, P; & Bernal, D. (2011). El alumno afectado con síndrome de Asperger en el aula ordinaria Estudio de caso. *Revista Educación Inclusia*, 4, (2), 29-46. Recuperat de: <http://www.ujaen.es/revista/rei/linked/documentos/documentos/13-3.pdf>

La Llei Orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa, BOE 295, S 1, (2013).

Lisseth, L; Daniel, C; Meléndez-Bautista, E; Magriñá-Lizama , J; & Méndez-Domínguez, N. (2017). Revisión del trastorno del espectro autista: actualización del diagnóstico y tratamiento. *Revista Mexicana de Neurociencia*, 18, (5), 31-45. Recuperat de: <https://www.medigraphic.com/pdfs/revmexneu/rmn-2017/rmn175d.pdf>

López, S; Rivas, R; & Taboada, E. (2009). Revisiones sobre el autismo. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 41, (3), 555-570. Recuperat de: <http://www.scielo.org.co/pdf/rlps/v41n3/v41n3a11.pdf>

Lozano, J; Castillo, I; García, C; & Motos, E. (2013). El desarrollo de habilidades emocionales y sociales en alumnado con trastorno del espectro autista: una investigación colaborativa en Educación Infantil y Primaria. *Didáctica, innovación y multimedia*, (26), 1-11. Recuperat de: <https://ddd.uab.cat/record/112701>

Martínez-Morga, M; Paz, M; Bueno, C; & Martínez, S. (2019). Bases neurobiológicas del autismo y modelos celulares para su estudio experimental. *Medicina*, 79, 27-32. Recuperat de: <https://www.medicinabuenosaires.com/revistas/vol79-19/s1/Pags.27-32Martinez-Morga.pdf>

Morales, L. (2017). *La Inclusión de niños y niñas con trastorno del espectro autista en las aulas de educación primaria*. (Treball de fi de grau, Universitat de la Laguna). Recuperat de: <https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/11491/La%20inclusi%20de%20ninos%20y%20ninas%20con%20Trastorno%20del%20Espectro%20Autista%20en%20las%20aulas%20ordinarias%20de%20Educacion%20Primaria%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Organització Mundial de la Salut. (2019). CIE-11. Clasificación Internacional de Enfermedades, 11.a revisión. Estandarización mundial de la información de diagnóstico en el ámbito de la salud.

Organització Mundial de la Salut. (2019). *Transtornos del espectro autista*. Recuperat de: <https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>

Organització Panoràmica de la Salut. (2015). *Clasificación Estadística Internacional de Enfermedades y Problemas Relacionados con la Salud: Décima revisión*. Washington,

D.C. <https://iris.paho.org/bitstream/handle/10665.2/6282/Volume1.pdf?sequence=1&is-Allowed=y>

Oviedo, N; Manuel-Apolinar, L; Elsa de la Chesnaye; & Guerra-Araiz, C. (2015). Aspectos genéticos y neuroendocrinos en el trastorno del espectro autista. *Boletín Médico Del Hospital Infantil de México*, 72, (1),5-14. Recuperat de: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1665114615000349>

Rodríguez, A. (2019). *Implementación de estrategias de intervención para niños con trastorno del espectro autista (TEA) dirigida a docentes del colegio integral El Faro ubicado en zona 6 de Villa Nueva Guatemala 2017*. (Tesis Doctoral, Universidad de San Carlos de Guatemala). Recuperat de: <http://www.repositorio.usac.edu.gt/13029/>

UNESCO. (2005). *Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All*. Recuperat de: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED496105.pdf>

Villanueva-Bonilla, C; Bonilla-Santos, J; Magnolia, A; & Solovieva, Y. (2018). Desarrollando habilidades emocionales, neurocognitivas y sociales en niños con autismo. Evaluación e intervención en juego de roles sociales. *Revista Mexicana de Neurociencia*, 19, (3), 43-59. Recuperat de: <file:///C:/Users/Usuario/Downloads/Desarrollandohabilidadesemocionalesneurocognitivasysociales.pdf>

Xavig. (2019). *Integratek. 3 claves para la vuelta al colegio de los alumnos con TEA*. Recuperat de: https://integratek.es/blog/2019/09/27/3-claves-para-la-vuelta-al-colegio-de-los-alumnos-con-tea/?utm_source=Integratek&utm_campaign=1b75d15725-TEA_blog_3claves_NO_Mad%2BCastillas&utm_medium=email&utm_term=0_27c40fe029-1b75d15725-107417045&goal=0_27c40fe029-1b75d15725-107417045&mc_cid=1b75d15725&mc_eid=33d1a0d7da